

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

КАМІНСЬКА МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.111'37'4:[165.194]043

ІМПЛІЦИТНА НЕГАТИВНА ОЦІНКА
В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ:
КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

10.02.04 – германські мови

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному лінгвістичному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник

кандидат філологічних наук, професор
Волкова Лідія Михайлівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра германської і фіно-угорської філології
імені професора Г.Г. Почепцова,
професор

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Морозова Олена Іванівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
кафедра англійської філології,
професор

кандидат філологічних наук, доцент
Чугу Світлана Дмитрівна,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного
університету,
кафедра іноземної філології та перекладу,
доцент

Захист відбудеться "15" травня 2019 р. о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.054.04 в Київському національному лінгвістичному університеті
(03150, МСП, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73, кімн. 404)

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного
лінгвістичного університету (03150, МСП, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73)

Автореферат розісланий "12" квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.І. Терехова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена вивченню імпліцитної негативної оцінки (далі – ІНО) мовця в когнітивно-прагматичному аспекті на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу.

Різні аспекти оцінки тривалий час перебувають у центрі уваги лінгвістів. Зокрема, у значній кількості наукових робіт оцінку аналізують на лексико-семантичному (Н.Д. Арутюнова, В.В. Виноградов, Н.В. Вишивана, Т.А. Космеда, Ч. Стівенсон, Р. Хеар, І.М. Худяков, В.І. Шаховський та ін.) та функціонально-синтаксичному рівнях (Т.В. Маркелова, С.О. Сухих, В.Д. Шинкарук, І.Ю. Шкіцька та ін.). Окрім того, досліджено зв'язок оцінки з емотивністю, експресивністю та конотацією (О.М. Вольф, В.Л. Іващенко, О.М. Колодкіна, Н.А. Лук'янова, Ю.М. Малинович, В.Н. Телія та ін.), а також співвідношення семантики та прагматики оцінки (Л.М. Аніпкіна, Н.Д. Арутюнова, В.І. Банару, О.І. Беляєва, О.Л. Бессонова, Т.А. Космеда, Т.В. Маркелова, І.І. Рахманова, В.М. Ткачук, О.І. Федотова та ін.). Утім за наявності потужної наукової традиції дослідження, у тому числі й негативної оцінки (Н.В. Гончарова, Т.А. Крисанова, Г.М. Кузенко, А.А. Король, І.М. Рудик), існують прогалини у вивченні імпліцитного способу репрезентації негативної оцінки в комунікації.

З огляду на те, що мовознавці неодноразово підкреслюють концентрацію імпліцитних, прихованих смислів у комунікації (Л.Р. Безугла, О.М. Белозьорова, В.В. Богданов, О.В. Бондарко, В.В. Велівченко, І.П. Сусов), виявлення характерних ознак та пояснення механізмів породження імпліцитності є привабливими серед пріоритетних завдань сучасної лінгвістичної думки. Так, комплексність й інтегративність сучасних підходів дослідження обумовлюють необхідність перегляду існуючих здобутків і можливість поглибленого вивчення імпліцитної негативної оцінки в мовленнєвій взаємодії комунікантів.

У руслі сучасного розуміння дискурсу як соціального конструювання реальності та форми вияву знань (О.І. Кубрякова, М.Л. Макаров, Т. ван Дейк, Н. Ферклоф), а мови – як засобу реалізації активності людини у двох аспектах: когнітивному (О.П. Воробйова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, С.І. Потапенко, С.Д. Чугу) та суспільному (В.І. Карасик, І. Кечкеш, Н.М. Миронова, Г.Г. Почепцов), сформувалися передумови для розгляду дискурсивного явища імпліцитної негативної оцінки, що супроводжує інтеракцію комунікантів. Здобутки когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми (О.С. Кубрякова) переконливо доводять, що інтерпретація та експлікація оцінних значень відбувається не тільки на рівні контексту, але й завдяки чинникам когнітивно-прагматичного характеру. Імпліцитна негативна оцінка у цьому аспекті ще не була об'єктом наукових розвідок.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена залученням міждисциплінарного підходу до вивчення імпліцитної негативної оцінки мовця у комунікації. Дослідження когнітивно-прагматичної природи ІНО відкриває нові перспективи розгляду явища. Комплексне вивчення імпліцитного способу репрезентації негативної оцінки з урахуванням когнітивно-номінативної специфіки, комунікативних аспектів мовленнєвої взаємодії та соціальних характеристик мовців у конкретних умовах спілкування визначає відповідність дослідження вимогам сучасної лінгвістики.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до колективної теми "Комунікативно-когнітивний і соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяхронії" кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 10 від 28 лютого 2011 року). Тему дисертації затверджено вченою радою ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (протокол № 7 від 25 лютого 2009 року) та перезатверджено на засіданні вченої ради КНЛУ (протокол № 10 від 29 квітня 2013 року).

Мета роботи полягає в дослідженні імпліцитної негативної оцінки в когнітивно-прагматичному аспекті на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу.

Досягнення заявленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретичні засади дослідження; уточнити обсяг та специфіку поняття "імпліцитна негативна оцінка" у світлі сучасних лінгвістичних теорій;
- виявити структуру імпліцитної негативної оцінки та соціопрагматичні фактори її залучення у мовленні;
- запропонувати методику дослідження імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі;
- визначити когнітивно-номінативну специфіку імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі;
- установити когнітивно-прагматичні фактори функціонування імпліцитної негативної оцінки в англомовному дискурсивному просторі;
- змодельовати реалізацію імпліцитної негативної оцінки в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу.

Об'єктом дослідження є імпліцитна негативна оцінка в сучасному англомовному діалогічному дискурсі.

Предметом дослідження є імпліцитна негативна оцінка в сучасному англомовному діалогічному дискурсі у когнітивно-прагматичному аспекті.

Матеріалом дослідження слугували 2543 фрагменти англомовного діалогічного дискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку мовця, дібрані з прозових текстів художніх творів сучасних британських та американських письменників, та 325 скриптів різножанрових фільмів та серіалів.

Методи дослідження зумовлені поставленою метою та пов'язаними з нею завданнями. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення) використано для визначення теоретичного підґрунтя вивчення ІНО в комунікації. *Контекстуальний аналіз* слугував для урахування всіх особливостей дискурсивного контексту, які впливають на реалізацію ІНО. *Пропозиційний аналіз* застосовано під час виокремлення елементів пропозиції, що надають лексикалізовану інформацію про зміст повідомлення. *Пресупозиційний аналіз* залучено для виявлення пресупозицій висловлення. *Аналіз імплікацій та імплікатур* висловлення, *метод експлікації імпліцитного смислу*, а також *конверсаційний аналіз* застосовані для виокремлення фрагментів діалогічного дискурсу, що містять імпліцитну негативну оцінку. *Комунікативно-функціональний аналіз* використано для вивчення структурних компонентів досліджуваного явища та особливостей вербалізації в спілкуванні.

Актомовленнєвий аналіз уможливив виявлення іллокутивного спрямування висловлення, що містить ІНО. *Когнітивно-прагматичний* аналіз задіяно під час з'ясування когнітивних механізмів, за допомогою яких реалізується ІНО в мовленнєвій взаємодії, а також ідентифікації чинників когнітивно-прагматичного порядку, що забезпечують її функціонування. *Дискурсивний аналіз* дозволив виокремити загальновживані та специфічні стратегії і тактики, що реалізують висловлення імпліцитної негативної оцінки мовця.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше* здійснено комплексне дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця як явища, що супроводжує мовленнєву взаємодію в діалогічній інтеракції. У роботі *визначено* теоретичні засади дослідження когнітивно-прагматичного аспекту реалізації та функціонування ІНО, що базується на засадах когнітивної прагмалінгвістики, лінгвоаксіології, дискурсології. *Уточнено* термінологічні межі поняття ІНО як інтеракційного акту розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. *Уперше розглянуто* імпліцитну негативну оцінку в динаміці комунікативної ситуації. У структурі ІНО *розмежовано* адресата, якому спрямована ІНО, та об'єкта ІНО. *Виявлено*, що об'єктом ІНО в комунікативній ситуації спілкування може бути суб'єкт оцінки (імпліцитна негативна самооцінка), адресат оцінки, непрямий адресат (слухач), предметна ситуація спілкування та треті особи, не присутні під час комунікативної взаємодії.

Установлено, що соціопрагматичними чинниками імплікування негативної оцінки в мовленнєвій взаємодії є такі: дотримання принципу ввічливості, прагнення "зберегти обличчя" комуніканта, дотримання принципу раціональності та присутність слухача. *Розглянуто* вербальні та невербальні індикатори імпліцитної негативної оцінки в мовленнєвій взаємодії. *Уперше зроблено* комплексний аналіз когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації (зміна точки огляду, варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації, зміна стану точки огляду, реверсування напрямку сканування ситуації) у вираженні мовцем ІНО. *З'ясовано* когнітивно-прагматичні фактори реалізації та функціонування ІНО в комунікації, що полягають в активації ментальних моделей із фонду спільних знань співрозмовників (або спільного когнітивного простору) для забезпечення оптимальної релевантності висловлення ІНО в конкретній комунікативній ситуації спілкування. Окрім того, *підтверджено*, що прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій у межах одного мовленнєвого акту вможливує вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву (у тому числі риторичні питання та питання-перепити), директиву, менасиву та метакомунікативних елементів.

Досліджено комунікативну поведінку мовця та адресата ІНО. *Виокремлено* дві стратегії залучення мовцем ІНО: маніпулятивну та конфронтативну. У діалогічній інтеракції ці стратегії реалізуються у вигляді конкретних тактик імпліцитної негативної оцінки та імпліцитної негативної самооцінки мовця. Мовець реалізує стратегію *маніпуляції* через тактики зменшення категоричності мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої "наслідується" адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього / попередніх висловлень

співрозмовника, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки. Стратегія *конфронтації* реалізується через тактики дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму; повторення (ехо-висловлення) попередньої репліки співрозмовника та інтрузивного перебивання. Окрім того, розглянуто респонсивні тактики адресата ІНО та здійснено їх класифікацію. *Установлено*, що в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу імпліцитна негативна оцінка реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі ІНО, що представлена передоцінним, оцінним і постоцінним блоками.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасному англomовному діалогічному дискурсі є внеском у дискурсологію, когнітологію, соціолінгвістику, прагмалінгвістику, комунікативну лінгвістику завдяки поглибленню уявлень про особливості мовленнєвої взаємодії мовців, у тому числі номінативної специфіки ІНО і когнітивно-прагматичної природи її реалізації та функціонування в комунікації.

Основні положення дослідження можуть бути використані у викладанні курсів із комунікативної лінгвістики, прагматики та семантики мовних одиниць, невербальних засобів спілкування, у спецкурсах "Дискурс-аналіз", "Прагматика дискурсу", "Когнітивна лінгвістика", а також для написання наукових робіт з лінгвістики.

Апробацію матеріалів дисертації здійснено на засіданнях кафедри германської та фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету (2014-2017 рр.) та представлено на *одинадцяти міжнародних науково-практичних та наукових конференціях*: XIV наукова конференція з міжнародною участю "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація" (Харків, 2015), Міжнародна науково-практична конференція "Україна і світ: діалог мов та культур" (Київ, 2015, 2016, 2017), IX Міжнародна науково-практична конференція "Міжкультурна комунікація: Мова-Культура-Особистість" (Острог, 2015), міжнародна науково-практична конференція "Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук" (Одеса, 2015), X міжнародна науково-практична конференція "Мови і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2016), міжнародна науково-практична конференція "Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури" (Львів, 2016), міжнародна науково-практична конференція "Urgent problems of philology and linguistics" (Будапешт, 2016), Міжнародна науково-практична конференція "Сучасний вимір філологічних наук" (Львів, 2017), всеукраїнська наукова інтернет-конференція "Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи" (Кам'янець-Подільський, 2018).

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено в *шістнадцяти* одноосібних наукових розвідках: *семи* статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (4,3 д. а.), *одній* статті в науковому періодичному журналі іншої держави (0,56 д. а.), та *восьми* тезах наукових міжнародних конференцій (0,84 д.а.). Загальний обсяг авторських публікацій з проблематики дослідження складає 5,7 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел та списку ілюстративних джерел. Обсяг тексту дисертації складає 195 сторінок, загальний обсяг дисертації разом зі списком використаної джерел та додатками становить 239 сторінок. Список

використаних джерел налічує 239 позицій, з них 77 іноземними мовами. Список джерел ілюстративного матеріалу включає 35, а довідкової – 4 позиції.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет роботи, описано ілюстративний матеріал та методи його дослідження, розкрито новизну та практичне значення отриманих результатів, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі "Теоретичні засади дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасній лінгвістиці"** обґрунтовано вибір діяльнісного підходу та загальнонаукову методологію дослідження; схарактеризовано аналізоване явище: окреслено наявні тлумачення оцінки як лінгвістичного явища, з позицій діяльнісного підходу уточнено дефініцію імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі з урахуванням динаміки розгортання комунікативної ситуації у процесі інтерактивної взаємодії, визначено її структуру та соціопрагматичні чинники імплікування в комунікації.

Діяльнісно скерована наукова думка сучасних мовознавчих пошуків трактує мову як *активне середовище* особливої природи, що існує у свідомості людини. Змінюючи свою конфігурацію з кожним рухом думки, мовне середовище бере співучасть в усіх наших думках і вчинках (О.І. Морозова). Це бачення мови акцентує не на тому, що говорять і, відповідно, за якими правилами побудоване висловлення, а на тому, *хто* говорить, *як*, *за яких обставин* і *чому* мовець конструює висловлення саме таким чином.

Визначальною рисою тлумачення мовознавцями *негативної оцінки* як семантико-прагматичної категорії, експлікованої різнорівневими аксіологічно маркованими мовними одиницями, є висловлювання негативного ставлення суб'єкта мовлення до повідомлюваного з метою здійснення певного комунікативного наміру (Н.В. Гончарова, Т.А. Крисанова, Г.М. Кузенко, О.П. Черняк, А.А. Король). Водночас усвідомлення комунікантами того, що негативна оцінка може стати першопричиною комунікативних невдач та конфлікту, обумовлює вибір імпліцитного способу репрезентації негативного ставлення в процесі діалогічної взаємодії.

Авторська концепція трактування імпліцитної негативної оцінки мовця базується на комплексному застосуванні здобутків прагмалінгвістики, когнітивного та дискурс-аналізу з урахуванням лінгвальних та позалінгвальних чинників інтеракції. У дослідженні **імпліцитну негативну оцінку (ІНО)** мовця обґрунтовано як інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі певного висловлення, що є суб'єктивною суттю, мінливою, варіативною, та залежною від ситуації використання.

За основу прийнято розуміння *дискурсу* як багатоаспектної когнітивно-комунікативної мовної системи-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей та переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах та ситуаціях (соціально-прагматичний

аспект) та використанням вербальних і невербальних знаків (мовний аспект) (І.С. Шевченко, А.П. Мартинюк, І.Є. Фролова). Відповідно, у роботі дослідження ІНО спрямоване на вивчення вказаних аспектів дискурсивної діяльності комунікантів.

У комунікативній ситуації висловлення ІНО важливе місце посідають як *мовець*, так і *адресат*, а також *контекст* спілкування. Комунікативну ситуацію, у якій мовець висловлює ІНО в діалогічному дискурсі, ми визначаємо як *динамічну* через використання комунікантами мови в реальному часі та активність обох учасників, які конструюють середовище своєї взаємодії і впливають на продукування та інферування імпліцитних смислів. У когнітивно-дискурсивному полі взаємодії динамічна комунікативна ситуація, у якій мовець висловлює ІНО, має такі компоненти: мовець та адресат; предметна ситуація спілкування; мотиви та комунікативна мета; засіб спілкування (вербальний та невербальний); стан мовців; місце і час спілкування, а також широкий контекст комунікації. Мовець, виявляючи себе в певній комунікативній ситуації у процесі динамічної взаємодії зі співрозмовником, *негативно оцінює* певний релевантний для нього компонент цієї ситуації на основі власних інтересів, потреб, намірів та бажаних цілей та висловлює таку оцінку *імпліцитним* способом із метою здійснення прагматичного *впливу* на співрозмовника.

Джерелами імпліцитної негативної оцінки в діалогічному дискурсі вважаємо *імплікатури* спілкування (П.Г. Грайс), носієм яких є мовець, *імплікації* та *інференції* адресата висловлення, а також семантичні та прагматичні *пресупозиції* обох учасників інтеракції.

У *структурі* ІНО класифікуємо *суб'єкта* оцінки (мовець, що продукує ІНО), *адресата* оцінки (співрозмовник / співрозмовники, якому / яким спрямована ІНО) та *об'єкта* оцінки. Об'єктами ІНО визначаємо самого мовця, тобто суб'єкта (негативна самооцінка), адресата, непрямого адресата (слухача), предметну ситуацію спілкування та третіх осіб, неprisутніх під час комунікативної взаємодії суб'єкта й адресата ІНО.

Соціум та соціальні чинники є невід'ємною частиною теоретичного тлумачення комунікації (І. Кечкеш, Т. ван Дейк). Соціальний світ відображає контекст, зв'язки соціального, когнітивного, дискурсивного вимірів мови та її вживання (С.Д. Чугу). Оцінка соціально обумовлена та містить конвенції, які визначають умови її реалізації (О.М. Вольф). Соціальні фактори детермінують функціонування негативної оцінки в мовленні, а також відображають стосунки комунікантів у взаємодії (Т.А. Крисанова). У комунікації загалом, та у висловленні ІНО зокрема, важлива роль належить *рольовому статусу*, який розглядаємо як сукупність об'єктивних соціальних характеристик індивіда з позиції його місця в ієрархії класу чи соціальної групи (Ю.П. Платонов). Досліджуваний матеріал дозволив проаналізувати висловлення мовцем ІНО в комунікативній ситуації *симетричної* (комуніканти відносно рівні за рольовим статусом) та *асиметричної* (статусне домінування одного із комунікантів) взаємодії співрозмовників.

Соціопрагматичними чинниками, що детермінують висловлення мовцем ІНО в діалогічній інтеракції, визначено дотримання принципу ввічливості та "збереження обличчя" комуніканта, дотримання принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача (за Г.Г. Почепцовим) у момент інтеракції мовця та адресата ІНО.

Отже, ІНО визначаємо як розумово-дискурсивну взаємодію мовця та адресата в динамічній комунікативній ситуації спілкування, де контекст відіграє важливу роль. Висловлювання ІНО обумовлене соціопрагматичними чинниками інтеракції.

У другому розділі "**Методика дослідження імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі**" описано методологічне підґрунтя дослідження ІНО на матеріалі сучасного англомовного діалогічного дискурсу, визначено етапи і методи реалізації роботи.

Здійснений аналіз ґрунтується на застосуванні комплексної методики вивчення комунікативних ознак та когнітивно-прагматичних факторів імпліцитної негативної оцінки. Отже, процедурною базою є синтез *когнітивних, прагматичних та функціональних* методів та методик дослідження. Підпорядкована загальній меті дослідження, методика дисертаційної роботи передбачала декілька етапів.

Етап теоретико-методологічного аналізу включав огляд літератури з питань діяльнісного тлумачення дискурсу в сучасній лінгвістиці, аналіз наявного наукового доробку щодо понять "оцінки", "імпліцитності" та "імпліцитного смислу", "комунікативної ситуації спілкування" для окреслення термінологічних меж ІНО в діалогічній взаємодії. Аналіз домінантних векторів сучасних лінгвістичних досліджень зумовив вибір основних методів та методик відповідно до завдань наукової розвідки. На цьому етапі використано методи аналізу, дедукції та індукції, синтезу, узагальнення.

Етап комунікативного аналізу спрямований на виокремлення та добір фрагментів англомовного діалогічного дискурсу із сучасних художніх англомовних творів та скриптів кінодискурсу, що містять ІНО. Окрім того, на цьому етапі досліджено комунікативні умови перебігу діалогічної взаємодії мовця та адресата і статусно-рольові характеристики мовців, що дозволили виявити специфіку функціонування ІНО. До методів, використаних на попередньому етапі, додано *контекстуальний, пропозиціональний, пресупозиційний, конверсаційний* аналізи, аналіз *імплікацій та імплікатур* висловлення, а також *метод експлікації імпліцитного смислу* (Л.Р. Безугла).

Етап когнітивно-прагматичного аналізу зорієнтований на виявлення когнітивних механізмів конструювання імпліцитного смислу та когнітивно-прагматичних факторів розумово-мовленнєвої взаємодії мовця та адресата, що визначають реалізацію та функціонування ІНО. На цьому етапі використано контекстуальний аналіз, когнітивний аналіз, дискурсивний аналіз.

Етап тактико-стратегічного аналізу полягав у виявленні дискурсивних стратегій залучення мовцем ІНО в діалогічній взаємодії, а також класифікації конкретних тактик її вираження. До уваги також взято шляхи здійснення респонсивності адресата ІНО, що представлена в роботі окремими групами респонсивних тактик. Комплексний аналіз висловлення мовцем ІНО та респонсивності адресата в англомовному діалогічному дискурсі дозволив змодельовати когнітивно-комунікативну модель ІНО. На цьому етапі ми послуговувалися методами дискурсивного аналізу, прагматичного аналізу, контекстуального аналізу, елементами кількісного аналізу.

Отже, окреслена вище схема дослідження дозволила по-новому розглянути ІНО в англомовному діалогічному дискурсі та заповнити наявні лакуни в її вивченні.

У третьому розділі "Когнітивно-номінативна специфіка імпліцитної негативної оцінки в сучасному англомовному діалогічному дискурсі" досліджено та систематизовано вербальні й невербальні засоби вияву ІНО в дискурсивній діяльності мовця в англомовному діалогічному дискурсі та розкрито суть когнітивних механізмів конструювання предметної ситуації спілкування з імпліцитним вираженням негативної оцінки.

Відштовхуючись від думки про те, що імпліцитні смисли є вербалізованими опосередковано (Л.Р. Безугла), у роботі обґрунтовано, що імпліцитну репрезентацію негативної оцінки мовця та її успішне розуміння слухачем забезпечують *індикатори* імпліцитного негативно-оцінного смислу. Досліджуваний матеріал дозволив систематизувати *вербальні індикатори ІНО*, що представлені на рис. 1.

Вербальні індикатори ІНО			
Лексичні	Граматичні	Синтаксичні	Стилістичні
•означений артикль <i>the</i> •вказівні займенники <i>this</i> та <i>that</i> (типові моделі <i>this / that kind of thing, something like this / that, this / that+ N, these / those + N</i>), •надлишкові звертання (іменна референція) •дискурсивні маркери (<i>anyway, after all, still, yet, at last, hopefully, perhaps</i>)	•Речення із ядерним компонентом Participle I •гіперболічна множина •транспозиція граматичної категорії часу (транспоноване вживання форм Present Simple та Future Simple замість Past Simple)	•інфінітивні речення •ехо-висловлення (echoing) та питання-перепити •спонукальні речення <i>Don't inf, Don't you inf, Stop inf., You should inf, Why don't you, Shouldn't you inf., Can't you inf.</i>	•анафора •риторичні питання •метафора •метафтонімія •алюзія •оксиморон •гіпербола / літота •іронія.

Рис. 1 Вербальні індикатори ІНО

Невербальні індикатори досліджено в роботі крізь призму інтегративного семіотичного поля невербальної комунікації (І.І. Серякова) із ядерним мікрополем "погляд" (як центральним каналом сприйняття інформації) та приядерними мікрополлями "голос", "поза", "жест", "відстань", "посмішка", "артефакторика". Усі приядерні мікрополя взаємодіють із ядром та один з одним. Комбінуючись у комунікації, ці мікрополя утворюють інтегративні зони нових невербальних індикаторів, що вбирають характеристики та ознаки декількох полів. Сукупність усіх невербальних індикаторів ІНО становить окремий невербальний канал зв'язку

та трансляції комунікативних намірів для досягнення прагматичних цілей мовця. Поєднуючись із вербальними індикаторами у процесі інтеракції, невербальні індикатори доповнюють вираження негативної оцінки імпліцитно. Однак результати дослідження засвідчили, що непоодинокими є випадки, коли у взаємодії комунікантів більш успішно реалізують прагматичну мету мовця та регулюють подальший перебіг комунікації саме невербальні індикатори, а не вербальне оформлення висловлювання. До прикладу:

"Where is this cup of tea you promised then?"

"I'll do it, Grace," said Ben, moving forward. Robert watched him in silence as he made the tea, poured it, passed the cups round.

"Thanks," he said briefly. A taut silence filled the room.

"Ben was out in the Western Desert. Like Charles," said Grace slightly desperately.

"Oh, really?" said Robert, looking at Ben coolly. (Vincenzi Penny, *Forbidden places*, p. 375).

Наведений дискурсивний фрагмент є інтеракцією трьох комунікантів: Грейс, чоловік якої на момент спілкування знаходиться на війні, Роберт, друг сім'ї, що перебуває в тимчасовій відпустці, та Бен, батько евакуйованих на час війни дітей, які тимчасово живуть у будинку Грейс. Бен був важко поранений, тому не здатен фізично виконувати воєнний обов'язок. Невербальна площина поведінки Роберта засвідчує неприязнь та підозру стосовно Бена. Ключовим невербальним індикатором негативно-оцінного ставлення є комунікативно значуще мовчання (Г.Г. Почепцов) Роберта (*Robert watched him in silence, A taut silence filled the room*) у відповідь на втручання Бена в їхню із Грейс розмову. Мовчання в цьому прикладі є свідомими та інтендованим комунікативним кроком чоловіка, що імплікує зневажливе ставлення до співрозмовника та вкрай негативну оцінку його присутності в будинку.

Конструювання імпліцитного смислу в діалогічному дискурсі ґрунтується на спонтанній творчій діяльності учасників взаємодії, у якій найбільш виразно виявляються індивідуальні відмінності і протиріччя, що базуються на негативній оцінці комуніканта. Згідно з настановами конекціоністського підходу когнітивної лінгвістики (Р. Ленекер, В. Крофт, Д. Круз, Л. Телмі) при з'ясуванні природи значення важливим є не тільки концептуальний зміст мовного знака, а й спосіб його концептуалізації, тобто *перспектива* обраної позиції спостереження певного фрагмента дійсності. Під терміном "перспективізація", відповідно, розуміємо вербалізацію мовцем своїх чи чужих перспектив, зумовлених фізичними (час та місце комунікації, наявність інших учасників тощо) і соціальними (вік, гендер, професія, релігія тощо) чинниками, та їх взаємний зв'язок у дискурсі.

У дисертації увагу зосереджено на *діалогічному різновиді реперспективізації* предметної ситуації (А.М. Пшеничних), визначальною рисою якого є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій предметній ситуації або окремому її складнику, але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені негативною оцінкою в перспективі спостереження цієї ситуації. Отже, в англomовному діалогічному дискурсі мовець реперспективізує предметну ситуацію спілкування з імпліцитним вираженням негативної оцінки, використовуючи низку *когнітивних операцій*: зміна точки огляду (просторової, часової, фігури суб'єкта-концептуалізатора); варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації (специфікація /

схематизація об'єкта, звуження / розширення його меж, висунення); зміна стану точки огляду (сумарне / послідовне сканування, конструювання ситуації як рефлексивної або повторюваної); реверсування напрямку сканування ситуації. Розглянемо такий приклад:

(1) *"I might go down and see Grace, and those heavenly boys of hers. I love little boys."*

(2) *"You just love boys", said Florence, "of any size"* (Vincenzi Penny, *Forbidden places*, p. 478).

У наведеному дискурсивному фрагменті мовцю (2) вдається висловити негативну оцінку імпліцитно за допомогою когнітивної операції "розширення меж об'єкта", яка полягає у виокремленні предмета обговорення збільшенням дистанції між точкою огляду (*little* → *of any size*) та об'єктом концептуалізації (*boys*). Вербальним індикатором ІНО в цьому випадку є дискурсивний маркер *just*. Розширення меж концептуалізації в наведеному фрагменті втілює їдкий сарказм та негативну оцінку легковажності співрозмовниці.

Отже, конструювання імпліцитного смислу висловлення ІНО, що ґрунтується на когнітивних операціях реперспективізації предметної ситуації, та залучення мовцем вербальних і невербальних індикаторів визначає когнітивно-номінативну специфіку ІНО в англomовному діалогічному дискурсі.

У четвертому розділі **"Дискурсивний простір імпліцитної негативної оцінки в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект"** у фокусі уваги перебувають особливості реалізації ІНО в англomовному діалогічному дискурсі: розглянуто когнітивно-прагматичні фактори розумово-мовленнєвої взаємодії комунікантів; визначено актомовленнєву специфіку висловлень ІНО та класифіковано стратегії і тактики залучення мовцем ІНО в досягненні комунікативної мети; розглянуто шляхи здійснення респонсивності адресата ІНО. Когнітивно-комунікативна модель ІНО в аксіологічній структурі англomовного діалогічного дискурсу відображає основні результати дослідження, надаючи різноаспектні знання про ІНО в її дискурсивній іпостасі.

Висловлювання мовцем ІНО відповідає когнітивному та комунікативному принципам теорії релевантності комунікації (Д. Вілсон, Д. Спербер), позаяк оптимальна релевантність висловлення ІНО в комунікативній ситуації (остенсивний стимул) передбачає мінімум затрачених когнітивних зусиль адресата на її обробку, проте максимум здійсненого когнітивного ефекту. У дискурсивній взаємодії когнітивна природа максимізації релевантності для адекватної інтерпретації прихованого змісту висловлення заснована на активації *ментальних моделей* (Т. ван Дейк, Н. Фейєрклоу) із фонду спільних знань або спільного когнітивного простору мовця та адресата. Проілюструємо це прикладом дискурсивного фрагменту допиту прокурором підозрюваного у вбивстві своєї дівчини, під час якого він дізнається про її обман і шахрайство та внаслідок цього починає плакати:

PROSECUTOR: Do you need a moment, Mr Caffrey? A tissue? An Oscar?

JERRY CAFFREY: No, thank you. (Bull, 1/9, 36 min.)

Зважаючи на умови інтеракції та широкий контекст (судова зала, асиметричні стосунки комунікантів, наявність великої кількості слухачів), прокурор висловлює негативну оцінку слів та дій Джеррі імпліцитно з метою блокувати співчуття

присутніх та водночас викликати недовіру присяжних до чоловіка. Активація ментальної моделі "нагородження Оскаром" (*An Oscar?*), що репрезентує певну модель контексту, елементами якого є переконлива гра актора, виявляється оптимально релевантною для вираження ІНО у вказаному контексті взаємодії.

Результати дослідження свідчать про те, що імпліцитна репрезентація негативної оцінки базується на *транспонуванні* негативно-оцінної іллокуції (Г.Г. Почепцов) на інші види мовленнєвих актів. Аналіз актомовленнєвої специфіки висловлень, які містять ІНО, виявив, що прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій у межах одного мовленнєвого акту уможлиблює вираження ІНО на ґрунті констативу, квеситиву, директиву, менасиву та деяких метакомунікативних елементів. Наприклад:

(1) *TINA: Bye. Sandy. Oh, um... Tweet at me if you want to check in or anything, or check my Instagram. I'll post some photos when I get some cute ones. (leaving)*

(2) *SANDY: Yeah... (pause, watching her leave) "Tweet at me". She just... Did she just say "Tweet at me"? Did she? Oh, Henry! (Mother's day, 36 min.)*

У наведеному фрагменті кінодискурсу іллокутивною спрямованістю квеситиву (2) у формі питання-перепиту не є поповнення когнітивного дефіциту, оскільки той відсутній. Натомість повторюване питання (*Did she just say "Tweet at me"? Did she?*) виражає несхвалення як вербальної поведінки співрозмовниці в безпосередній інтеракції зокрема (1), так і вибору чоловіка в цілому, що підтверджують не лише вербальні (ехо-висловлення (*Tweet at me*), питання-перепит та звернення (*Oh, Henry!*), але й невербальні індикатори погляду, модуляції голосу, посмішки та жесту.

Цілеспрямованість мисленнєво-мовленнєвої діяльності мовця співвідносна з її стратегічністю (І.Є. Фролова). Імпліцитна негативна оцінка є елементом *стратегічної* мовленнєвої поведінки комуніканта та знаходить своє вираження в межах *маніпулятивної* та *конфронтативної* стратегій відповідно до умов міжособистісного спілкування загалом та прагматичних цілей комунікантів зокрема.

Маніпулятивна стратегія визначається як лінія комунікативної поведінки, скерована на здійснення прихованого впливу на співрозмовника для задоволення власної потреби. У англomовному діалогічному дискурсі ця стратегія реалізується у вигляді конкретних тактик ІНО: зменшення категоричності мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої "наслідується" адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки мовця. Наведемо приклад:

(1) *QUEEN ELIZABETH: No. Pulling out at this late hour would make us look weak. And it would be a great disappointment to people of Gibraltar. I say we go.*

(2) *PRINCE PHILIP: I say we don't.*

—Looking at each other—

(1) *QUEEN ELIZABETH: (gaze down, then again at her husband) I am aware that I'm surrounded by people who feel that they could do the job better. Strong people with powerful characters, more natural leaders, perhaps better suited to leading from the front, making a mark. But for better or worse, the Crown has landed on my head.*

And I say we go. (The Crown 1/8, 44 min.)

У наведеному прикладі мовець (жінка) (1) залучає *тактику імпліцитної негативної самооцінки*, що ґрунтується на дискредитації власної особи через позитивну оцінку інших, із маніпулятивною ціллю вплинути на почуття чоловіка, присоромити, переконати в доцільності своїх дій та стримати можливий конфлікт.

Стратегія конфронтації втілюється в порушеннях принципів мовленнєвого спілкування, небажанні мовця гармонійно взаємодіяти зі співрозмовником і нехтуванні власним обличчям та обличчям співрозмовника (І.Є. Фролова). Вербальні тактики висловлення ІНО охоплюють тактики дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму та інтрузивного перебивання. Особливістю маніфестації ІНО в межах стратегії конфронтації є її катартична функція, для реалізації якої характерна емоційна взаємодія:

WILLIAM: You might get a call today from a Warren Rush. Could you put him straight through, please?

EVE: Any relation?

WILLIAM: Yeah. He's my father.

EVE: Y... Your father's alive??

WILLIAM: No, he's dead. Which is why he'd be calling you from an unknown number. (Rush 1/3, 13 min.)

Як демонструє фрагмент дискурсу, мовець залучає *тактику дотепу*, що розуміємо як загостреність думки, здатність винаходити влучні, яскраві, кмітливі висловлення чи зауваження із сатиричним відтінком, яка в цьому випадку передає не лише негативну оцінку допитливості секретаря, але й крайню роздратованість мовця.

Спрямованість на адресата є невід'ємною передумовою функціонування імпліцитної негативної оцінки в дискурсивній взаємодії мовців. Дослідження прагматичного аспекту ІНО (а саме – досягнення комунікативної мети) базується на аналізі **респонсивності** адресата, під якою розуміємо свідому мовленнєву реакцію адресата на репліку мовця, обдуману відповідь, яка узгоджується із прагматичними намірами адресата (М.Г. Лук'янець). Реакція адресата у діалогічному мовленні виявляється в актуалізованих ним респонсивних тактиках реагування на репліку мовця, що містить імпліцитну негативну оцінку. Респонсивні тактики реагування на висловлену в ініціювальній репліці мовця ІНО охоплюють захисні (активно-захисні і пасивно-захисні), атакувальні та нейтральні групи тактик. Вибір адресатом респонсивної тактики реагування на висловлену мовцем ІНО залежить від статусно-рольових характеристик комунікантів та загальних умов перебігу комунікації.

Імпліцитна негативна оцінка належить до аксіологічної структури діалогічного дискурсу, під якою розуміємо формальну, абстрактну, певним чином упорядковану сукупність аксіологічних компонентів діалогічного дискурсу та їх зв'язків, що забезпечує його композиційно-сміслову цілісність та визначає належність до оцінного прагматичного типу (Н.В. Гончарова). Результати дослідження ІНО як інтеракційного акту розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата дозволили змодельовати **когнітивно-комунікативну модель ІНО** в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу. Ця модель співвідносить три площини висловлення ІНО – когнітивну основу, вербальну та невербальну реалізацію і комунікативні наслідки її залучення та, відповідно, містить *передоцінний, оцінний та постоцінний* блоки.

Візуально ця модель представлена на рис. 2:

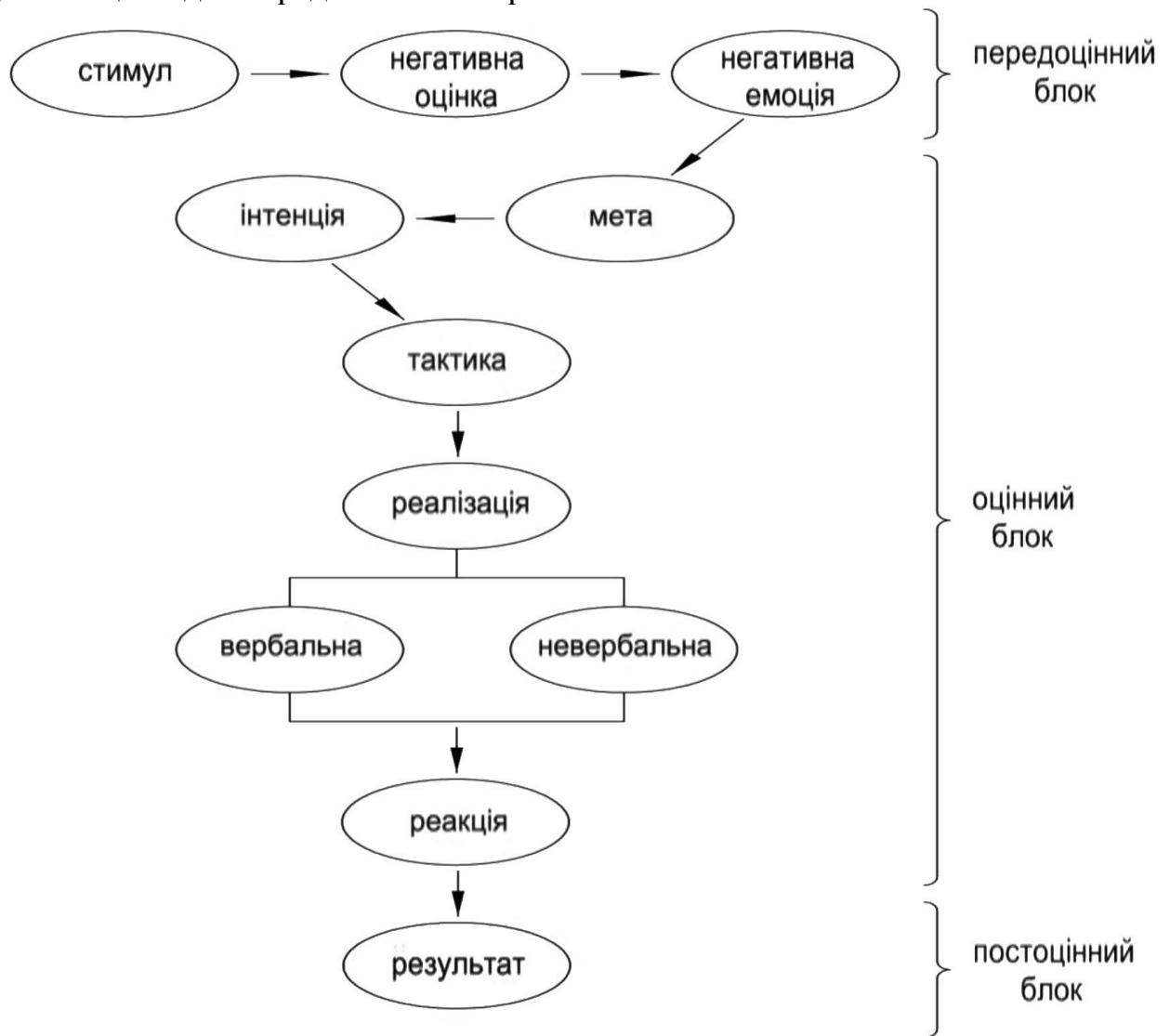

Рис. 2 Когнітивно-комунікативна модель ІНО в англomовному діалогічному дискурсі

Ситуацію, що передуює висловленню імпліцитної негативної оцінки, яка міститься у передоцінному блоці, ми визначаємо як зріз контексту, необхідний і достатній для розуміння негативно-оцінного смислу, що реалізується в імпліцитній формі в певній ситуації спілкування. Ситуація передоцінки може включати попередній авторський коментар чи ініціальні репліки комунікантів, які є стимулом негативної оцінки та емоцій і спричиняють власне її висловлення мовцем.

Серединний оцінний блок є композиційно-смысловим центром когнітивно-комунікативної моделі ІНО та включає вербальну й невербальну реалізацію мовцем ІНО через комунікативну мету й обрану тактику, що відповідає інтенції висловлення.

Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосягнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації ІНО. Передоцінний та постоцінний блоки факультативні, а тому не є чітко структурованими, оскільки

в багатьох випадках їхні межі умовні, тобто закінчення передоцінної ситуації переходить у початок оцінної ситуації. Наприклад:

"Saul Finlayson's asked me if I'd like to go up to his yard near Newburry one Saturday morning and see some of his horses," said Patrick. They were sitting at the kitchen table, she with her Ipad switched on, trying to work out some of the newly complex report lines at Farrell's. "He said if you wanted to, you could come too."

"Oh, I don't think so..." said Bianca and saw a fleeting look of disappointment on Patrick's face. "I mean, horses really aren't my thing, and —"

"I think I'd like you to come, Bianca " said Patrick. "It was a friendly gesture and he is about to be my boss."

"Of course. Sorry. No darling, of course I'll come and be a good corporate wife."

"Well, it would be nice," said Patrick, and there was an edge to his voice. "I haven't made many demands of that sort on you over the years."

"No," she said, and felt a flash of remorse, leaning forward to kiss him on the cheek. "No, I know you haven't. Sorry. When will you leave BCB?"

"Not for three months," said Patrick (Vincenzi Penny, Perfect Heritage, p. 140)

Передоцінний блок, що виділений підкресленням, містить інформацію про відмову дружини приєднатись до зустрічі чоловіка із його начальником, що є стимулом ІНО. Незважаючи на те, що дружина (Б'янка) миттєво помічає невербальний індикатор негативної оцінки чоловіка (*saw a fleeting look of disappointment on Patrick's face*), жінка все ж демонструє намір уникнути візиту. Метою чоловіка є маніпулятивний вплив на рішення дружини, тому він залучає тактики інтрузивного перебивання та зменшення категоричності мовлення (*I mean, horses really aren't my thing, and — I think I'd like you to come; Well, it would be nice*) у висловлюванні негативної оцінки імпліцитно.

У наведеній комунікативній ситуації спілкування вербальні індикатори ІНО (дискурсивні маркери пом'якшення категоричності *I think I'd like; Well*; звертання *Bianca*, вказівний займенник *that sort*) взаємодіють із невербальним індикатором тембру голосу (*there was an edge to his voice*) та таким чином виражають докір дружині через брак уваги, що відчуває чоловік. Реакція адресата реалізується у респонсивній нейтральній тактиці погодження із висловленою ІНО мовця (*Of course. Sorry. No darling, of course I'll come*).

У наведеному прикладі авторський коментар експлікує й інший результат залучення мовцем ІНО – докори сумління адресата (*she said, and felt a flash of remorse, leaning forward to kiss him on the cheek*), що вказує на почуття провини від не завжди успішного балансування між роллю дружини, матері та успішного менеджера. Відтак, комунікативну мету мовця досягнуто. Крім того, до результату висловлення імпліцитної негативної оцінки відносимо також продовження інтеракції між комунікантами у гармонійному руслі (виділено підкресленням у останньому абзаці). Примітно, що жінка різко змінює тему розмови (*When will you leave BCB?*), що відносимо також до проявів результату, а саме прагнення залишити позаду територію розмови, що завдає шкоди "власному обличчю" та викликає неприємні докори сумління.

Отже, когнітивно-комунікативна модель співвідносить три площини висловлення ІНО – когнітивну основу, вербальну та невербальну реалізацію і комунікативні наслідки її залучення та містить передоцінний, оцінний та постоцінний блоки.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено імпліцитну негативну оцінку в сучасному англомовному діалогічному дискурсі. Теоретичне підґрунтя роботи складає комплекс наукових праць із лінгвоаксіології (Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, О.М. Івін), дискурсології (С.П. Денисова, Н.К. Кравченко, М.Л. Макаров, T. v. Dijk, I. Kecskes, D. Schiffrin), прагмалінгвістики (Г.Г. Почепцов, Н.Р. Grice, G. Leech, D. Wilson, D. Sperber), когнітивної лінгвістики (W. Croft, V. Evans, G. Lakoff, R. Langacker), когнітивної прагматики (І.С. Шевченко, О.М. Морозова, О.П. Мартинюк, І.Є. Фролова, Л.Р. Безугла, J. Nuyts).

Дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця в англомовному діалогічному дискурсі здійснено на основі діяльнісного підходу до аналізу мови, коли до фокусу уваги лінгвістів потрапляють особливості процесу смислотворення в комунікативній взаємодії реальних мовців у ситуаційному контексті. Використання теоретико-методологічного апарату когнітивної прагматики, соціокогнітивної дискурсології та суміжних дисциплін (аксіології, психології, соціології) дозволило розкрити природу ІНО в діалогічному дискурсі.

Імпліцитну негативну оцінку в сучасному англомовному діалогічному дискурсі трактуємо як інтеракційний акт розумово-дискурсивної взаємодії мовця та адресата, у якому негативна оцінка, формально не виражена в пропозиції мовними одиницями негативно-оцінної семантики, міститься в імпліцитному смислі висловлення. У структурі ІНО класифікуємо суб'єкта оцінки (мовець, що продукує ІНО), адресата оцінки (співрозмовник / співрозмовники, якому / яким спрямована ІНО) та об'єкта оцінки. Об'єктами ІНО визначаємо самого мовця, тобто суб'єкта (негативна самооцінка), адресата, непрямого адресата (слухача), предметну ситуацію спілкування та третіх осіб, неprisутніх під час комунікативної взаємодії суб'єкта й адресата ІНО. Висловлення ІНО обумовлене соціопрагматичними чинниками інтеракції: дотриманням принципу ввічливості та "збереження обличчя" комуніканта, дотриманням принципу раціональності мовлення, а також присутність слухача.

Когнітивно-номінативна специфіка ІНО полягає в конструюванні імпліцитного смислу на ґрунті когнітивних операцій реперспективізації предметної ситуації спілкування, а також вербальних та невербальних засобах вияву ІНО в дискурсивній діяльності мовця. Висловлення мовцем негативної імпліцитної оцінки та успішне її розуміння адресатом забезпечують вербальні та невербальні індикатори імпліцитного негативно-оцінного смислу. Дослідження виявило, що в арсеналі мовця є лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні мовні індикатори імпліцитної негативної оцінки. Невербальні індикатори виконують допоміжну роль відносно вербальних, проте подекуди домінують в імпліцитному вираженні негативної оцінки. Визначальною рисою діалогічного різновиду реперспективізації предметної ситуації спілкування є те, що двоє комунікантів фокусують увагу на тій самій предметній ситуації або її складнику, але висловлюють відмінні інтерпретації, спричинені негативною оцінкою в перспективі спостереження цієї ситуації. Реперспективізація предметної

ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки здійснюється завдяки використанню однієї з таких когнітивних операцій або їх комбінації: зміна точки огляду (просторової, часової, фігури суб'єкта-концептуалізатора); варіювання відстані між точкою огляду та об'єктом концептуалізації (специфікація / схематизація об'єкта, звуження / розширення його меж, висунення); зміна стану точки огляду (сумарне / послідовне сканування, конструювання ситуації як рефлексивної, повторюваної); реверсування напрямку сканування ситуації.

Функціонування імпліцитної негативної оцінки в дискурсивному просторі комунікації мовця та адресата забезпечують когнітивно-прагматичні чинники їх розумово-мовленнєвої взаємодії. Активація ментальних моделей із фонду спільних знань або спільного когнітивного простору співрозмовників забезпечує оптимальну релевантність висловлення імпліцитної негативної оцінки в конкретній комунікативній ситуації. Прагматичне транспонування та накладання декількох іллокуцій у межах одного мовленнєвого акту уможливорює вираження ІНО на основі констативу, квеситиву, директиву, менасиву та деяких метакомунікативних елементів.

Імпліцитна негативна оцінка є елементом стратегічної мовленнєвої поведінки комуніканта та знаходить своє вираження в межах маніпулятивної і конфронтативної стратегій згідно з умовами міжособистісного спілкування загалом та прагматичними цілями комунікантів зокрема. Стратегія маніпуляції, домінантою якої є здійснення прихованого впливу на співрозмовника для задоволення власної потреби, реалізується у вигляді конкретних тактик ІНО: зменшення категоричності мовлення; жарту; деперсоніфікації адресата; дискредитації дій третьої особи, поведінка якої "наслідується" адресатом; підкреслення позитивних якостей третьої особи, яких, на думку мовця, бракує адресату; "підміни" адресата; резюмування попереднього / попередніх висловлень співрозмовника, а також тактики імпліцитної негативної самооцінки мовця. Конфронтативна стратегія, базована на небажанні мовця гармонійно взаємодіяти зі співрозмовником, утілюється в тактиках дотепу; чорного гумору; гіперінформативності репліки; "недосказаності"; сарказму та інтрузивного перебивання.

Дослідження виявило, що в аксіологічній структурі діалогічного дискурсу імпліцитна негативна оцінка реалізується у вигляді когнітивно-комунікативної моделі, що містить передоцінний, оцінний та постоцінний блоки. Передоцінний блок – це інформація про стимул, що провокує негативну оцінку та емоцію мовця. Оцінний блок є композиційно-смісловим центром когнітивно-комунікативної моделі імпліцитної негативної оцінки та включає комунікативну мету, інтенції мовця, вибір тактики та її вербальну й невербальну реалізацію. Постоцінний блок містить інформацію про наслідки досягнення або недосагнення поставленої комунікативної мети, тобто про результат реалізації мовцем імпліцитної негативної оцінки.

Здійснений у дисертації аналіз явища імпліцитної негативної оцінки в англomовному діалогічному дискурсі актуалізує перспективи подальших досліджень: вивчення когнітивно-прагматичних чинників функціонування імпліцитної негативної оцінки, невербальних засобів її висловлення, а також поглиблення знань про тактико-стратегічний потенціал залучення імпліцитної негативної оцінки. Окрім того, перспективним видається дослідження респонсивності адресата на імпліцитно висловлену негативну оцінку та її здатності до регуляції комунікації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Камінська М. О. Імпліцитна оцінка у фокусі сучасних дискурсивних досліджень. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія".* Острог, 2015. Вип. 51. С. 204–207.
2. Камінська М. О. Когнітивно-прагматичний потенціал контексту: сучасний вектор досліджень. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Серія: Філологія (мовознавство).* Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 170–174.
3. Камінська М. О. Когнітивний аспект лінгвістичної категорії оцінки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки.* Кропивницький, 2016. Вип. 145. С. 312–316.
4. Камінська М. О. Реперспективізація ситуації з імпліцитним вираженням негативної оцінки мовця (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Вісник Дніпропетровського університету. Мовознавство.* Дніпро, 2017. Вип. 23 (2) № 11. Том 25. С. 37–47.
5. Камінська М. О. Соматикон невербальної трансляції імпліцитної негативної оцінки в англомовному діалогічному дискурсі: гендерний аспект. *Південний архів. Філологічні науки.* Херсон, 2017. Вип. LXVI. С. 126–132.
6. Камінська М. О. Прагматичний аспект імпліцитної негативної оцінки комуніканта (на матеріалі англомовного діалогічного дискурсу). *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал.* Одеса, 2017. Вип. 9. Том 1. С. 84–89.
7. Камінська М. О. Методологічні засади дослідження імпліцитної негативної оцінки мовця у сучасному англомовному діалогічному дискурсі. *Південний архів. Філологічні науки.* Херсон, 2018. Вип. LXVI. С. 126–132.
8. Камінська М. О. Лексико-граматичні характеристики висловлень з імпліцитною негативною оцінкою. *Science and Education a New Dimension. Philology.* Budapest, 2016. IV (25), Issue: 105. P. 84–88. ISSN 2308-5258.
9. Камінська М. О. До питання визначення імпліцитності як лінгвістичної категорії. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація:* тези доповідей XIV наук. конфер. з міжнар. участю, м. Харків 27 березня 2015 р. Харків, 2015. С. 77–78.
10. Камінська М. О. Слово, контекст та значення: соціокогнітивний вектор у прагматиці. *Україна і світ: діалог мов та культур:* матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 01–03 квітня 2015 р. Київ, 2015. С. 142–143.
11. Камінська М. О. Аксіологічна природа лінгвістичної категорії оцінки. *Дослідження різних напрямків розвитку філологічних наук:* матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Одеса, 27–28 листопада 2015 р. Одеса, 2015. С. 47–49.
12. Камінська М. О. Мовленнєві особливості негативної імпліцитної самооцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур:* матеріали міжн. наук-практ. конф. м. Київ, 30 березня–1 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 153–154.
13. Камінська М. О. Діалогічний дискурс як середовище реалізації категорії оцінки. *Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив*

на розвиток мови та літератури: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 8–9 квітня 2016 р, Львів, 2016. С. 92–95.

14. Камінська М. О. Ехо-висловлення як засіб вербалізації імпліцитної негативної оцінки. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Київ, 29 березня – 31 березня 2017р. Київ, 2017. С. 182–183.

15. Камінська М. О. Комунікативна модель імпліцитної негативної оцінки у аксіологічній структурі англomовного діалогічного дискурсу. *Сучасний вимір філологічних наук*: матеріали міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 21-22 липня 2017. Львів, 2017. С. 106–109.

16. Камінська М. О. Гендерний аспект дослідження імпліцитної негативної оцінки у англomовному діалогічному дискурсі. *Текст і дискурс: когнітивно-комунікативні перспективи*: матеріали всеукр. наук. інтернет конф., м. Кам'янець-Подільський, 28-29 березня 2018 р. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 33–40.

АНОТАЦІЯ

Камінська М. О. Імпліцитна негативна оцінка в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет МОН України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено вивченню імпліцитної негативної оцінки в сучасному англomовному діалогічному дискурсі. Уточнено термінологічні межі поняття імпліцитної негативної оцінки, розглянуто її структуру та соціопрагматичні фактори імпліцитного способу репрезентації у комунікації. Розкрито когнітивно-номінативну специфіку явища та когнітивно-прагматичний аспект реалізації та функціонування у мовленнєвій взаємодії. Змодельовано когнітивно-комунікативну модель ІНО в англomовному діалогічному дискурсі.

Ключові слова: англomовний діалогічний дискурс, дискурсивні стратегії і тактики, імпліцитна негативна оцінка, комунікативна ситуація, реперспективізація, респонсивність.

АННОТАЦИЯ

Каминская М. А. Имплицинтная негативная оценка в современном англоязычном диалогическом дискурсе: когнитивно-прагматический аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет МОН Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена изучению имплицитной негативной оценки в современном англоязычном диалогическом дискурсе. Определены терминологические границы понятия имплицитной негативной оценки, рассмотрены ее структура и социопрагматические факторы имплицитного способа репрезентации в речи. Раскрыты когнитивно-номинативная специфика явления и когнитивно-прагматический аспект реализации и функционирования в речевом взаимодействии.

Смоделирована когнитивно-коммуникативная модель ИНО в англоязычном диалогическом дискурсе.

Ключевые слова: англоязычный диалогический дискурс, дискурсивные стратегии и тактики, имплицитная негативная оценка, коммуникативная ситуация, реперспективизация, респонсивность.

ABSTRACT

Kaminska M. O. Implicit Negative Evaluation in Modern English Dialogic Discourse: Cognitive and Pragmatic Aspects. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis focuses on the study of the speaker's implicit negative evaluation in modern English dialogic discourse. The research is aimed at a complex study of the cognitive and communicative specificity of the phenomenon under investigation. The paper considers the speaker's implicit negative evaluation in close correlation with psycho-emotional and socio-cultural aspects of its realization. The fragments of dialogic discourse taken from contemporary British and American fiction, feature films and series serve as the material of the study.

The cognitive and pragmatic approach outlines theoretical and methodological framework of the research. Thus, the implicit negative evaluation is defined as the mental and discursive interaction between the speaker and the addressee, in which the negative evaluation not formally expressed in the utterance by linguistic units, is expressed in its implicit meaning.

The results of the research show that expression of the speaker's implicit negative evaluation is realized in communication due to cognitive factors. Cognitive operations of referent situation re-perspectivization provide construal of the speaker's implicit negative evaluation in the interaction. The paper defines dialogic re-perspectivization as a transformation of the referent situation image offered by a communicative partner to the one that conveys the negative attitude to this situation implicitly. This transformation is performed by a series of simple and combined cognitive operations.

The study reveals that cognitive and pragmatic factors of mental and verbal interaction between communicants ensure functioning of the speaker's implicit negative evaluation in dialogic discourse. Activation of mental models from the speaker's and the addressee's common knowledge maximizes optimal relevance of the implicit negative evaluation in the specific communicative situation and, thus, stipulates its functioning.

The results of the study prove that social and pragmatic aspects of the interaction define implicitness of negative evaluation. We elaborate classification of these factors as follows: compliance with the principle of courtesy, preserving the communicant's "face", the rationality principle in communication and the presence of the listener during the interaction between the speaker and the addressee.

The speaker's implicit negative evaluation is an element of his strategic speech behaviour. Manipulative and confrontational strategies are the main types of discursive strategies with implicit negative evaluation typically included into the speaker's utterance. In dialogic interaction, these strategies are implemented in the form of specific tactics of

implicit negative evaluation or implicit negative self-evaluation. The research reveals that the addressee's response to the speaker's implicit negative evaluation is realized in his responsive tactics. These include groups of protective (actively protective and passively protective), attacking, and neutral tactics of the addressee's responsiveness.

The paper presents implicit negative evaluation in the form of a cognitive and communicative model actualized in the axiological structure of the dialogic discourse. The model includes pre-evaluative, evaluative, and post-evaluative blocks. The pre-evaluative block contains information about the stimulus that provokes the speaker's negative evaluation and emotion. The evaluative block is the compositional and semantic centre of the model. It comprises information about communicative purpose, speaker's intentions, choice of tactics and its verbal and non-verbal implementation. The results of the analysis conducted in the research testify to the realization of implicit negative evaluation indicators, such as: verbal (lexical, grammatical, syntactic, and stylistic) and non-verbal ('a look', 'voice', 'posture', 'gesture', 'distance', 'smile', and 'artefact'). The post-evaluative block includes information about the consequences of the speaker's implicit negative evaluation in the dialogic interaction.

Key words: English dialogic discourse, discursive strategies and tactics, implicit negative evaluation, communicative situation, re-perspectivization, responsiveness.